JULKISASIAMIEHEN RATKAISUEHDOTUS
NILS WAHL
16 päivänä heinäkuuta 2015 [1]

Asia C-338/14

Quenon K. SPRL
vastaan
Citibank Belgium SA,
ja
Citilife SA, josta on tullut Metlife Insurance SA,

(Ennakkoratkaisupyyntö – Cour d'appel de Bruxelles (Belgia)),

Ennakkoratkaisupyyntö — Itsenäiset kauppaedustajat — Direktiivi 86/653/ETY — 17 artiklan 2 kohta — Kauppaedustajan oikeudet edustussopimuksen purkautuessa — Asiakaskuntahyvitys tai vahingonkorvaus — Päällekkäisyys — Asiakaskuntahyvitystä täydentävät vahingonkorvaukset — Hyväksyttävyys

1. Vaikuttaa siltä, että Euroopan unionin jäsenvaltioiden lainsäädännössä on nyttemmin vakiintuneesti hyväksytty se, että edustussopimuksen purkautumisesta saattaa aiheutua merkittävää vahinkoa kauppaedustajalle ja että hänelle on lähtökohtaisesti synnyttävä tällaisessa tilanteessa oikeus taloudelliseen korvaukseen. Edustajan toimeksiannon peruuttaminen, jolla häneltä viedään edustusoikeus, merkitsee näet sitä, että hän menettää markkinaosuuden, jonka hän oli siihen mennessä hankkinut tai säilyttänyt, ja jolta siten riistetään kaupallisilla ponnistuksilla yhteistyössä päämiehensä kanssa luomansa mahdollisuus taloudellisiin ansioihin.

2. Jäsenvaltioille direktiivin 86/653/ETY [2] 17 artiklassa tarjottu mahdollisuus valita kahdesta korvausmekanismista eli joko hyvitys, joka lasketaan siinä laajuudessa kuin hän on hankkinut uusia asiakkaita tai laajentanut asiakassuhteita, tai korvaus vahingosta, jonka sopimuksen lakkaaminen aiheuttaa, ei ole kuitenkaan ollut ongelmaton. [3] Se aiheuttaa edelleen runsaasti kysymyksiä, kuten nyt käsiteltävä ennakkoratkaisupyyntö osoittaa.

3. Tässä tapauksessa Cour d'appel de Bruxelles (Belgia) pyytää näet unionin tuomioistuimelta tiettyjä selvennyksiä direktiivin 86/653 17 artiklan 2 kohdan tulkinnasta. Pyyntö on esitetty riita-asiassa, jossa ovat vastakkain Quenon K. SPRL (jäljempänä Quenon) sekä Citibank Belgium SA (jäljempänä Citibank) ja Citilife SA (jäljempänä Citilife), josta on tullut Metlife Insurance SA, ja joka koskee Quenonin niitä sitoneiden edustussopimusten purkautumisen perusteella vaatimien hyvitysten ja

1 — Alkuperäinen kieli: ranska.

2 — Jäsenvaltioiden itsenäisiä kauppaedustajia koskevan lainsäädännön yhteensovittamisesta 18.12.1986 annettu neuvoston direktiivi (EYVL L 382, s. 17).

3 — Ks. aivan erityisesti tulkintaongelmat, joihin viitataan direktiivin 86/653 17 artiklan soveltamisesta 23.7.1996 annetussa komission kertomuksessa [KOM(96) 364 lopullinen] [jäljempänä vuoden 1996 kertomus], s. 10–13. Niistä on osoituksena myös kritiikki, jota on esitetty kahden eri lainsäädännöllisen lähestymistavan olemassaolosta yhdessä ja samassa direktiivissä (ks. erityisesti komission tiedonanto Euroopan parlamentille ja neuvostolle – Euroopan sopimusoikeuden yhtenäistäminen – Toimintasuunnitelma [KOM(2003) 68 lopullinen], 18 kohta.

vahingonkorvausten maksamista. Se pyytää erityisesti unionin tuomioistuinta ottamaan kantaa tämän direktiivin 17 artiklan 2 kohdan a ja b alakohdassa säädetyn korvausjärjestelmän rakenteeseen ja siihen, onko kauppaedustajalla mahdollisuutta vaatia vahingonkorvausta saman säännöksen c alakohdan perusteella.

I **Asiaa koskeva lainsäädäntö**

A *Unionin oikeus*

4. Direktiivin 86/653 1 artiklassa säädetään seuraavaa:

”1. Tässä direktiivissä säädettyjä yhdenmukaistamistoimenpiteitä sovelletaan niihin jäsenvaltioiden lakeihin, asetuksiin ja hallinnollisiin määräyksiin, jotka koskevat kauppaedustajan ja tämän päämiehen välistä suhdetta.

2. Tässä direktiivissä ’kauppaedustajalla’ tarkoitetaan itsenäistä välittäjää, jolla on pysyvä valtuutus neuvotella tavaroiden myynnistä ja ostosta toisen henkilön puolesta, jäljempänä ’päämies’, tai neuvotella ja tehdä sopimuksia tällaisista liiketoimista päämiehen nimissä ja lukuun.

– –”

5. Tämän direktiivin 17 artiklan 1–3 kohdassa säädetään seuraavaa:

”1. Jäsenvaltioiden on toteutettava tarvittavat toimenpiteet sen varmistamiseksi, että kauppaedustajalle suoritetaan edustussopimuksen lakattua 2 kohdassa tarkoitettu hyvitys tai 3 kohdassa tarkoitettu korvaus.

2.

a) Kauppaedustajalla on oikeus hyvitykseen, jos ja siinä laajuudessa kuin:

— hän on hankkinut päämiehelle uusia asiakkaita tai merkittävästi laajentanut liikesuhteita aikaisempien asiakkaiden kanssa ja päämiehelle koituu jatkuvasti merkittävää etua liikesuhteista tällaisten asiakkaiden kanssa;

ja

— tämän hyvityksen maksaminen on kaikki asiaan vaikuttavat seikat ja erityisesti kauppaedustajan näiden asiakkaiden kanssa päätettävistä liiketoimista menettämät provisiot huomioon ottaen kohtuullista. – –

b) Hyvityksenä suoritetaan korkeintaan määrä, joka vastaa kauppaedustajan yhden vuoden palkkioita viiden viimeksi kuluneen vuoden palkkioiden keskimäärän mukaan laskettuna, tai, jos edustussopimus on ollut voimassa viittä vuotta lyhyemmän ajan, hyvitys lasketaan sopimuksen koko voimassaoloaikana maksettujen palkkioiden keskimäärän mukaan;

c) Tällaisen hyvityksen saaminen ei vähennä kauppaedustajan oikeutta vaatia vahingonkorvausta.

3. Kauppaedustajalla on oikeus korvaukseen vahingosta, jonka hänen ja päämiehen välisen suhteen lakkaaminen hänelle aiheuttaa.Tällaista vahinkoa katsotaan syntyvän erityisesti, jos sopimus lakkaa olosuhteissa, joissa:

— kauppaedustaja menettää provision, jonka hän olisi saanut, jos edustussopimus olisi täytetty asianmukaisesti, ja kun päämies saa merkittävää etua kauppaedustajan toiminnasta; tai [oikeammin: ja/tai]

— kauppaedustaja ei ole voinut kattaa kustannuksia ja menoja toimenpiteistä, joihin hän on ryhtynyt edustussopimuksen täyttämiseksi päämiehen neuvojen mukaisesti.”

B *Belgian lainsäädäntö*

6. Direktiivi 86/653 on saatettu osaksi Belgian lainsäädäntöä kauppaedustussopimuksista 13.4.1995 annetulla Belgian lailla.[4] Sen 20 §:ssä säädetään seuraavaa:

”Sopimuksen lakkaamisen jälkeen kauppaedustajalla on oikeus goodwill-hyvitykseen silloin, kun hän on hankkinut päämiehelle uusia asiakkaita tai merkittävästi laajentanut liikesuhteita aikaisempien asiakkaiden kanssa, ja tästä koituu päämiehelle jatkuvasti merkittävää etua.

Jos sopimuksessa on kilpailukieltolauseke, päämiehelle on katsottava koituvan merkittävää etua, ellei toisin osoiteta.

Hyvityksen suuruutta vahvistettaessa otetaan huomioon sekä liikesuhteiden laajentamisen merkitys että uusien asiakkaiden hankkiminen.

Hyvitystä suoritetaan korkeintaan määrä, joka vastaa kauppaedustajan yhden vuoden palkkioita viiden viimeksi kuluneen vuoden palkkioiden keskimäärän mukaan laskettuna, tai jos edustussopimus on ollut voimassa viittä vuotta lyhyemmän ajan, hyvitys lasketaan edellisinä vuosina maksettujen palkkioiden keskimäärän mukaan. – –”

7. Vuoden 1995 lain 21 §:ssä säädetään seuraavaa:

”Siltä osin kuin kauppaedustajalla on oikeus 20 §:ssä säädettyyn goodwill-hyvitykseen, eikä hyvitys kokonaan kata tosiasiallisesti aiheutuneita vahinkoja, kauppaedustaja voi saada goodwill-hyvityksen lisäksi vahingonkorvausta määrän, joka vastaa tosiasiallisesti aiheutuneen vahingon määrän ja kyseisen hyvityksen välistä erotusta, edellyttäen, että hän näyttää toteen aiheutuneeksi väitetyn vahingon määrän.”

II **Pääasian taustalla oleva riita ja ennakkoratkaisukysymykset**

8. Unionin tuomioistuimelle toimitetuista tiedoista ilmenee, että Quenonista, joka perustettiin vuonna 1997 jatkamaan Karl Quenonin toimintaa, tuli Citibankin ja Citilifen kauppaedustaja 1.12.1997 alkaen kahden eri edustussopimuksen perusteella. Pankki- ja vakuutustoiminta yhdistettiin yhdeksi edustukseksi, ja Quenonille maksettiin palkkio yksinomaan provisiona, jonka Citibank suoritti pankkituotteiden myynnistä ja Citilife vakuutustuotteiden myynnistä.

4 — Moniteur belge, 2.6.1995, s. 15621; jäljempänä vuoden 1995 laki.

9. Citibank purki 9.1.2004 Quenonin edustussopimuksen ilman irtisanomisaikaa ja perusteluja ilmoittamatta. Se suoritti Quenonille 95 268,30 euron suuruisen hyvityksen sopimuksen purkamisesta ja 2 033 26 ,80 euron suuruisen goodwill-hyvityksen. Citibank kielsi Quenonia edustamasta sitä enää ja käyttämästä sen nimeä ja tavaramerkkiä. Quenonilla ei ollut kyseisestä päivämäärästä lähtien enää pääsyä tietotekniseen ohjelmaan, jonka avulla se olisi voinut hallinnoida Citilifen vakuutustuotesalkkua. Quenonin mukaan sen oli tosiasiallisesti mahdotonta jatkaa vakuutusedustussopimuksen täytäntöönpanoa.

10. Quenon nosti 20.12.2004 Citibankia ja Citilifea vastaan kanteen Tribunal de commerce de Bruxellesissä ja vaati niiden velvoittamista maksamaan erikseen tai yhteisvastuullisesti lähinnä irtisanomishyvityksiä ja hyvityksiä vakuutusedustussopimuksen purkamisesta, lisäkorvauksia sekä provisioita sopimuksista, jotka oli tehty edustussopimuksen päättymisen jälkeen.

11. Koska sen kanne hylättiin 8.7.2009 annetulla tuomiolla, se valitti ennakkoratkaisua pyytäneeseen tuomioistuimeen, mutta muutti ensimmäisessä oikeusasteessa vaatimiaan summia.

12. Ennakkoratkaisupyynnöstä ilmenee, että Quenon vetoaa muutoksenhakunsa tueksi siihen, että goodwill-hyvitys, jonka Citibank maksoi sille pankin edustussopimuksen purkamisesta, ei ole riittävä. Sen mielestä olisi otettava vuoden 1995 lain 21 §:n mukaisesti huomioon irtisanomishyvitykset ja goodwill-hyvitykset, jotka perustuvat siihen, että sen vakuutusedustussopimus tosiasiallisesti purettiin, ja sille syntynyt kokonaisvahinko.

13. Pääasian vastaajat väittävät puolestaan, että tämä kansallinen oikeussääntö, sellaisena kuin Quenon sitä tulkitsee, on direktiivin 86/653 vastainen, koska siinä ei sallita jäsenvaltioiden säätävän kahdesta päällekkäisestä korvausjärjestelmästä eli hyvitysjärjestelmästä ja vahingonkorvausjärjestelmästä.

14. Ennakkoratkaisua pyytävän tuomioistuimen mielestä nousee siis esiin kysymyksiä siitä, voidaanko direktiiviä 86/653 tulkita siten, että siinä säädetään velvoitteesta korvata kaikki kauppaedustajalle aiheutunut vahinko, ja voivatko jäsenvaltiot, jos päämies ei ole syyllistynyt virheeseen, säätää enintään yhden vuoden palkkioita vastaavasta goodwill-hyvityksestä, jota mahdollisesti korotetaan vahingonkorvauksilla, jotka kattavat tosiasiallisesti aiheutuneen vahingon määrän ja kyseisen hyvityksen välisen erotuksen.

15. Näissä olosuhteissa Cour d'appel de Bruxelles on päättänyt lykätä asian käsittelyä ja esittää unionin tuomioistuimelle seuraavat ennakkoratkaisukysymykset:

”[1)] Onko [direktiivin 86/653] 17 artiklaa tulkittava siten, että siinä sallitaan kansallisen lainsäätäjän säätävän, että kauppaedustajalla on sopimuksen lakkaamisen jälkeen oikeus asiakaskuntahyvitykseen, jonka määrä vastaa enintään yhden vuoden palkkioita, ja jos tämän hyvityksen määrä ei kata tosiasiallisesti aiheutunutta vahinkoa kokonaisuudessaan, vahingonkorvaukseen, jonka määrä vastaa tosiasiallisesti aiheutuneen vahingon määrän ja kyseisen hyvityksen välistä erotusta?

[2)] Onko erityisesti [direktiivin 86/853] 17 artiklan 2 kohdan c alakohtaa tulkittava siten, että siinä asetetaan asiakaskuntahyvitystä täydentävän vahingonkorvauksen saamisen edellytykseksi päämiehen tekemä sopimusrikkomus tai sopimukseen perustumaton vahinkoa aiheuttava virhe, joka on syy-yhteydessä vaadittuun vahingonkorvaukseen, ja sellaisen vahingon aiheutuminen, joka on muuta kuin kiinteämääräisellä asiakaskuntahyvityksellä korvattavaa vahinkoa?

[3)] Jos jälkimmäiseen kysymykseen vastataan myöntävästi, onko virheen oltava muu kuin sopimuksen yksipuolinen päättäminen, kuten liian lyhyt irtisanomisaika, riittämättömien irtisanomisajan korvauksen ja asiakaskuntahyvityksen myöntäminen, päämiehen vastuulle luettavien vakavien syiden olemassaolo, sopimuksen päättämistä koskevan oikeuden väärinkäyttö tai muu laiminlyönti, kuten muun muassa markkinakäytäntöjen noudattamatta jättäminen?”

16. Kirjallisia huomautuksia ovat esittäneet Quenon, Citibank, Belgian ja Saksan hallitukset sekä Euroopan komissio.

III **Oikeudellinen arviointi**

A *Unionin tuomioistuimen toimivalta*

17. Komissio on esittänyt epäilyksiä tämän ennakkoratkaisupyynnön tutkimisedellytysten täyttymisestä. Komissio vetoaa siihen, että pääasian kohteena oleva tilanne ei kuulu direktiivin 86/653 soveltamisalaan, koska Quenonin Citibankin ja Citilifen lukuun suorittama pankki- ja vakuutustoiminta liittyy palvelusuorituksiin eikä ”tavaroiden myyntiin ja ostoon”, jota tämän direktiivin 1 artiklan 2 kohdassa yksinomaan tarkoitetaan. Saksan hallitus ei ole esittänyt virallisesti toimivallan puuttumista koskevaa väitettä, mutta se on viitannut samankaltaisiin näkökohtiin.

18. Nämä epäilykset voidaan mielestäni hälventää helposti.

19. Kuten komissio ja Saksan hallitus ovat – vieläpä erittäin perustellusti – korostaneet, vuoden 1995 lakia, jolla direktiivi 86/653 on saatettu osaksi Belgian oikeusjärjestystä, sovelletaan sen 1 §:n mukaan [5] erotuksetta kauppaedustajiin, jotka huolehtivat päämiesten lukuun sekä tavaroiden myynnistä tai ostoista että palvelujen suorittamisesta.

20. Unionin tuomioistuin on yhtenäisen tulkinnan varmistamiseksi useaan otteeseen katsonut, että sillä on toimivalta ratkaista unionin oikeuden säännöksiä tai määräyksiä koskevat ennakkoratkaisupyynnöt sellaisissa tapauksissa, joissa pääasian tosiseikat jäävät unionin oikeuden soveltamisalan ulkopuolelle mutta joissa unionin oikeuden säännöksiä tai määräyksiä sovelletaan kansallisen oikeuden nojalla tässä oikeudessa unionin oikeuden säännösten tai määräysten sisältöön tehdyn viittauksen vuoksi. [6]

21. Säännöksistä, joilla direktiivi 86/653 saatetaan osaksi Belgian lainsäädäntöä, on riittävää todeta, että unionin tuomioistuin nojautui ratkaisuihin, jotka oli omaksuttu tuomioissa Poseidon Chartering [7] ja Volvo Car Germany, [8] katsoessaan jo tuomiossa Unamar, [9] että vaikka ennakkoratkaisupyynnön esittäneen tuomioistuimen kysymys ei koskenut tavaroiden myynti- tai ostosopimusta vaan meriliikennepalvelujen hyödyntämistä koskevaa edustussopimusta, Belgian lainsäätäjä oli kuitenkin tämän direktiivin säännöksiä kansallisen oikeuden osaksi saatettaessa päättänyt kohdella näitä kahdenlaisia tilanteita samalla tavoin.

22. Unionin tuomioistuimen on siis mielestäni todettava olevan toimivaltainen vastaamaan tähän ennakkoratkaisupyyntöön.

5 — Tämän säännöksen mukaan kauppaedustajalla on valtuutus ”*neuvotella liiketoimista ja mahdollisesti tehdä sopimuksia niistä* päämiehen nimissä ja lukuun” (kursivointi tässä).

6 — Ks. vastaavasti mm. tuomio Dzodzi (C-297/88 ja C-197/89, EU:C:1990:360, 36 kohta); tuomio SC Volksbank România (C-602/10, EU:C:2012:443, 86 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen) ja tuomio Nolan (C-583/10, EU:C:2012:638, 45 kohta).

7 — C-3/04, EU:C:2006:176, 14–17 kohta.

8 — C-203/09, EU:C:2010:647, 23–26 kohta.

9 — C-184/12, EU:C:2013:663, 30 kohta.

B *Ennakkoratkaisukysymykset*

23. Ennakkoratkaisua pyytävä tuomioistuin hakee ennakkoratkaisupyynnöllään tiettyjä selvennyksiä direktiivin 86/653 17 artiklan 2 kohdan tulkintaan. Vaikka unionin tuomioistuimelta on pyydetty useaan kertaan [10] ratkaisua korjaavista toimenpiteistä, joita jäsenvaltioiden on toteutettava tämän direktiivin 17 artiklan nojalla, tämä on sitä vastoin ensimmäinen kerta, kun sen on annettava ratkaisu 17 artiklan 2 kohdan c alakohdan ulottuvuudesta, kun siinä säädetään, että ”[asiakaskuntahyvityksen] saaminen ei vähennä kauppaedustajan oikeutta vaatia vahingonkorvausta”.

24. Ensimmäinen ennakkoratkaisukysymys koskee tässä säännöksessä tarkoitetun vahingonkorvauskanteen ulottuvuutta (ensimmäinen näkökohta). Toinen ja kolmas kysymys liittyvät puolestaan vastuujärjestelmään, jota tämän kanteen on tarvittaessa vastattava (toinen näkökohta).

1. Ensimmäinen näkökohta (ensimmäinen kysymys): asiakaskuntahyvityksen ja direktiivin 86/653 17 artiklan 2 kohdan c alakohdassa tarkoitetun vahingonkorvausvaatimuksen ulottuvuus ja päällekkäisyyden rajoitukset

25. On muistettava, että direktiivin 86/653 17 artikla kuuluu säännöksiin, jotka ovat tämän direktiivin yleisessä rakenteessa ratkaisevan tärkeitä, koska niissä määritellään sen suojan taso, jonka unionin lainsäätäjä on katsonut asianmukaiseksi antaa kauppaedustajille yhtenäismarkkinoita luotaessa. [11]

26. Kuten unionin tuomioistuin on toistuvasti todennut, direktiivin 86/653 17 artiklan tulkinta edellyttää tämän direktiivin tavoitteiden muistamista.

27. Tässä yhteydessä on todettu vakiintuneesti tuomioista Bellone ja Ingmar [12] lähtien, että niillä on kaksi tavoitetta: kyseessä ei näet ole ainoastaan kauppaedustajien intressien suojeleminen heidän suhteissaan päämiehiinsä (*kauppaedustajan suojelun tavoite*), vaan myös liiketoimien turvallisuuden edistäminen ja jäsenvaltioiden välisen kaupan helpottaminen kansallista lainsäädäntöä lähentämällä (*yhdenmukaistamisen tavoite erityisesti oikeusvarmuuden saavuttamiseksi*).

28. Kuten unionin tuomioistuin on todennut, direktiivin 86/653 17 artiklaa, jossa velvoitetaan jäsenvaltiot ottamaan käyttöön kauppaedustajan korvausta koskeva mekanismi hänen sopimuksensa lakkaamisen jälkeen, on tulkittava tämän kaksiosaisen tavoitteen valossa. [13]

29. On myös korostettava, että direktiivin 86/653 17 artikla kuuluu sellaiseen yhdenmukaistamissäännösten kokonaisuuteen, joka on sekä pakottava että vahvistaa vähimmäistason. Direktiivissä säädetty suoja ei siten velvoita ainoastaan jäsenvaltioita, jotka voivat säätää vain vahvistetusta suojasta, vaan se sitoo myös edustussopimuksen sopimuspuolia, jotka eivät voi poiketa siitä kauppaedustajan vahingoksi ennen sopimuksen päättymistä (ks. direktiivin 86/653 19 artikla).

30. Tämän direktiivin 17 artiklassa, joka on kompromissin tulos, kun otetaan huomioon poikkeavat lähestymistavat, jotka oli omaksuttu siihen mennessä jäsenvaltioiden oikeudessa, [14] niille annetaan mahdollisuus valita kahdesta vaihtoehdosta: joko Saksan käytäntöön perustuva järjestelmä, johon kuuluu saman artiklan 2 kohdassa vahvistettujen perusteiden mukaan määritetty *hyvitys*, tai

10 — Ks. mm. tuomio Ingmar (C-381/98, EU:C:2000:605); tuomio Poseidon Chartering (C-3/04, EU:C:2006:176); tuomio Honyvem Informazioni Commerciali (C-465/04, EU:C:2006:199); tuomio Semen (C-348/07, EU:C:2009:195); tuomio Volvo Car Germany (C-203/09, EU:C:2010:647) ja tuomio Unamar (C-184/12, EU:C:2013:663).

11 — Ks. tuomio Unamar (C-184/12, EU:C:2013:663, 39 kohta).

12 — Ks. vastaavasti C-215/97, EU:C:1998:189, 13 ja 17 kohta ja C-381/98, EU:C:2000:605, 20 ja 23 kohta.

13 — Tuomio Semen (C-348/07, EU:C:2009:195, 14 ja 31 kohta) ja tuomio Unamar (C-184/12, EU:C:2013:663, 37 kohta).

14 — Ks. vuoden 1996 kertomus, s. 1. Ks. yksityiskohtaisempi näkökulma jäsenvaltioiden omaksumista lähestymistavoista Theux, A., *Le statut européen de l'agent commercial; Approche critique de droit comparé*, Facultés universitaires Saint-Louis, 1992, erityisesti s. 280 ja sitä seuraavat sivut.

mekanismi, joka on lähellä Ranskan oikeudessa vahvistettua mekanismia, jonka mukaan vahinko *korvataan* artiklan 3 kohdassa määriteltyjen perusteiden mukaan. Unionin tuomioistuin on vahvistanut tämän korvausjärjestelmän vaihtoehtoisuuden, sillä se on selvästi todennut, että kyseisen direktiivin 17 artiklassa kielletään kyseisen artiklan 2 kohdassa tarkoitetun hyvityksen ja saman artiklan 3 kohdassa tarkoitetun vahingonkorvauksen päällekkäisyys. [15]

31. Katson kuitenkin, että direktiivin 86/653 17 artiklassa säädetyt yhdenmukaistamistoimenpiteet koskevat erityisesti kilpailunedellytysten yhdenmukaistamisen ja liiketoimien turvallisuuden lisäämisen tavoitteen kannalta vain niiden edellytysten yhteensovittamista, joiden mukaan kauppaedustajalle korvataan taloudellinen vahinko, joka aiheutuu suoraan suhteiden lakkaamisesta päämiehen kanssa ja viime kädessä asiakaskunnan menettämisestä.

32. Toisin sanoen tästä direktiivistä johtuva kauppaedustajien hyvityksen edellytysten yhdenmukaistaminen on tyhjentävä vain siltä osin kuin se koskee ”asiakaskuntahyvitykseksi” nimitettyä goodwill-hyvitystä. Sillä ei pyritä sääntelemään kaikkia mahdollisuuksia korvata vahingot, joita kauppaedustajille aiheutuu jäsenvaltioiden rikosoikeudellista tai sopimusoikeudellista vastuuta koskevan lainsäädännön nojalla. Syrjäytetyillä edustajilla säilyy siten mahdollisuus panna sovellettavan kansallisen oikeuden nojalla vireille vahingonkorvauskanne päämiehiään vastaan saadakseen korvausta muusta kuin siitä vahingosta, jonka direktiivin 86/653 17 artiklan 2 kohdassa tarkoitettu asiakaskuntahyvitys kattaa.

33. Tämän osalta on huomattava, että vaikka direktiivin 17 artiklassa säädetty järjestelmä on pakottava ja toimii puitteina, siinä ei anneta yksityiskohtaisia tietoja menetelmästä, jonka mukaan edustussopimuksen lakkaamisesta suoritettava hyvitys on laskettava. Jäsenvaltiot voivat siten näiden puitteiden rajoissa käyttää harkintavaltaansa. [16]

34. Tämä pätee mielestäni sekä direktiivin 86/653 17 artiklan 2 kohdassa tarkoitetun hyvityksen tosiasiallisiin laskentatapoihin, koska tämän viimeksi mainitun säännöksen b alakohdassa määritetään vain sen enimmäismäärä, sekä sen mahdollinen yhteys viimeksi mainitun säännöksen c alakohdassa tarkoitettuun vahingonkorvausvaatimukseen. Kuten komissio on korostanut vuoden 1996 kertomuksessaan, direktiivin 86/653 17 artiklan 2 kohdan c alakohdassa säännellään tilanteita, joissa kansallisessa lainsäädännössä annetaan edustajalle oikeus korvaukseen sopimuksen purkamisesta tai tässä direktiivissä säädetyn irtisanomisajan noudattamatta jättämisestä.

35. Kuten on korostettu, [17] direktiivin 86/653 17 artiklan 2 kohdassa säädetyn hyvityksen tarkoituksena on lähinnä palkkion maksaminen kauppaedustajalle. Direktiivissä 86/653 säädetyistä hyvityksen myöntämisedellytyksistä (uusien asiakkaiden hankkiminen tai liikesuhteiden merkittävä laajentaminen aikaisempien asiakkaiden kanssa kauppaedustajan toimesta, päämiehelle jatkuvasti koituva merkittävä etu edustussopimuksen lakkaamisen jälkeen, direktiivin 18 artiklassa tarkoitettujen korvausoikeuden poissulkevien seikkojen puuttuminen) näet ilmenee, että tällä hyvityksellä, jota kutsutaan yleisesti ”asiakaskuntahyvitykseksi”, pyritään ennen kaikkea korvaamaan edustajalle vaivannäkö, jota hänelle on aiheutunut, siltä osin kuin päämies saa edelleen taloudellista etua tästä vaivannäöstä edustussopimuksen päättymisen jälkeenkin, ja samanaikaisesti välttämään tilanteet, joissa syntyy perusteetonta etua tai käyttäydytään opportunistisesti sopimuksen purkamishetkellä. Jollei velvollisuutta hyvityksen maksamiseen edustussopimuksen lakattua olisi, päämies voisi – joutumatta suorittamaan kauppaedustajalle mitään vastiketta – edelleen saada arvonlisiä, joiden saamiseen kauppaedustaja on toiminnallaan jossakin määrin vaikuttanut.

15 — Tuomio Honyvem Informazioni Commerciali (C-465/04, EU:C:2006:199, 20 kohta) ja tuomio Semen (C-348/07, EU:C:2009:195, 15 kohta).

16 — Tuomio Ingmar (C-381/98, EU:C:2000:605, 21 kohta); tuomio Honyvem Informazioni Commerciali (C-465/04, EU:C:2006:199, 34 ja 35 kohta); tuomio Semen (C-348/07, EU:C:2009:195, 18 kohta) ja tuomio Unamar (C-184/12, EU:C:2013:663, 40 kohta).

17 — Ks. aivan erityisesti julkisasiamies Poiares Maduron ratkaisuehdotus Honyvem Informazioni Commerciali (C-465/04, EU:C:2005:641, 14–19 kohta) ja julkisasiamies Botin ratkaisuehdotus Volvo Car Germany (C-203/09, EU:C:2010:315, 50 kohta).

36. Direktiivissä 86/653 tarkoitettu oikeus hyvitykseen ei siis kata kaikkia vahinkoja, joita edustajalle aiheutuu, kun hänen suhteensa päämieheen lakkaavat, vaan ainoastaan sellaiset vahingot, jotka aiheutuvat suoraan asiakaskunnan menettämisestä.

37. On siis voitu korostaa, että tämän direktiivin 17 artiklan 3 kohdassa tarkoitettu vahingonkorvausjärjestelmä, joka ei liity ainoastaan asiakaskunnan menettämiseen ja jonka suuruutta ei ole rajoitettu, kattoi kaikki edustajalle aiheutuneet vahingot ja saattoi tietyltä osin vaikuttaa kauppaedustajan kannalta edullisemmalta. [18]

38. Näin ollen katson, että direktiivin 86/653 17 artiklan 2 kohdan b alakohdassa vahvistettu enimmäismäärä eli yhden vuoden palkkiot koskee ainoastaan asiakaskuntahyvitystä eikä rajoita vahingonkorvauksia, joilla pitäisi olla eri kohde kuin tällä hyvityksellä. Kuten tämän direktiivin 17 artiklan 2 kohdan c alakohdassa säädetään, ei siis voida poissulkea sitä, että kauppaedustaja voisi tämän suorituksen lisäksi vaatia vahingonkorvausta muun vahingon kattamiseksi. Vaikka, kun otetaan huomioon tämän direktiivin 17 artiklasta johtuva yhdenmukaistaminen, näiden kahden kanteen, joilla molemmilla pyritään korvaamaan vahinko, jota aiheutuu asiakaskunnan menettämisestä, päällekkäinen soveltaminen ei ole mahdollista, on hyväksyttävä se, että nämä kaksi kannetta, joiden kohteena on korvauksen saaminen muista vahingoista, voivat olla vireillä samaan aikaan.

39. Mielestäni direktiivin 86/653 17 artiklan sanamuodosta ja rakenteesta ilmenee lisäksi melko selvästi, että kyseisen direktiivin 17 artiklan 2 kohdan c alakohdassa säädetty vahingonkorvauskanne on tarkoitettu täydentämään mahdollista hyvitystä, eikä sitä sellaisena koske saman kohdan b alakohdassa säädetty goodwill-hyvityksen enimmäismäärä. Kuten Quenon on maininnut, direktiivin 86/653 esitöistä ilmenee, että unionin lainsäätäjä päätti lopuksi olla hyväksymättä komission alkuperäisestä ehdotuksesta sitä osaa, jonka mukaan hyvityksen enimmäismäärä oli ehdoton. [19]

40. Unionin tuomioistuimen oikeuskäytännöstä ilmenee lisäksi, että jos jäsenvaltiot valitsevat jommankumman tässä 17 artiklassa säädetyistä vaihtoehdoista, goodwill-hyvityksen on oltava yhtä suuri tai suurempi kuin kyseisen artiklan 2 kohdan soveltamisesta seuraisi. [20] Käsitteen ”suurempi” käyttö viittaa siihen, että direktiivillä 86/653 toteutettu yhdenmukaistaminen on vähimmäistason yhdenmukaistamista ja että jäsenvaltioilla on siis mahdollisuus säätää kyseisessä säännöksessä säädetyn erityisen hyvityksen lisäksi vahingonkorvauskanteesta kyseisen säännöksen c alakohdan mukaisesti. [21]

41. Tilanteen pitäisi olla tällainen muun muassa silloin, kun kauppaedustaja arvioi, että riippumatta palkkiosta, jonka hän on saanut uusien asiakkaiden hankkimisesta päämiehelle tai olemassa olevan asiakaskunnan vahvistamisesta sekä tulevien palkkioiden menettämisestä tämän asiakaskunnan menettämisen vuoksi ja johon hänellä on oikeus varsinaisen edustussopimuksen nojalla, hänelle on aiheutunut erityistä vahinkoa sopimuksen purkamisesta. Direktiivin 17 artikla ei estä kauppaedustajaa vetoamasta päämiestä vastaan lisäkorvausta koskeviin oikeuksiin saadakseen korvausta aineellisesta tai aineettomasta vahingostaan, joka ylittää hyvityksen, johon hänellä on oikeus sopimuksen päättymisen jälkeen. Esimerkkeinä muista vahingoista, jotka on korvattava direktiivin 86/653 17 artiklan 3 kohdan c alakohdan nojalla esitetyn vahingonkorvausvaatimuksen perusteella, on mainittu esimerkiksi investointikulut, joita edustajalle on aiheutunut ja joita ei ole kuoletettu, irtisanotulle henkilöstölle suoritetut irtisanomiskorvaukset ja kulut, jotka liittyvät vuokra- tai leasing-sopimuksiin. [22]

18 — Ks. esim. Gardiner, C., ”Compensation commercial agents under the Commercial Agents Directive – Uncertainty continues”, *Commercial Law Practitioner*, 2006, 8, s. 195.

19 — Ks. komission neuvostolle 17.12.1976 esittämä ehdotus neuvoston direktiiviksi jäsenvaltioiden (itsenäisiä) kauppaedustajia koskevan lainsäädännön yhteensovittamisesta (EYVL 1977, C 13, s. 2), 28, 30 ja 31 artikla.

20 — Tuomio Honyvem Informazioni Commerciali (C-465/04, EU:C:2006:199, 32 kohta).

21 — Kuten totesin ratkaisuehdotuksessani Unamar (C-184/12, EU:C:2013:301, 52 kohta), direktiivissä 86/653 säädetyllä järjestelyllä pyritään ainoastaan varmistamaan, että kauppaedustaja saa *vähimmäistason korvauksen*, mutta se ei rajoita jäsenvaltioiden mahdollisuutta säätää lainsäädännössään lisäkorvauksista.

22 — Crahay, P., ”La rupture du contrat d’agence commerciale”, *Les dossiers du Journal des tribunaux*, nro 65, Larcier 2008.

42. Tilanne vaikuttaa olevan tällainen myös pääasian oikeudenkäynnissä, jossa vaikuttaa siltä, että Quenonin ja vastaajayhtiöiden välillä tehdyn pankkiedustussopimuksen äkillinen lakkaaminen on tehnyt vakuutuksiin liittyvän edustussopimuksen täytäntöönpanosta tosiasiallisesti mahdottomaksi. Tässä tapauksessa voitaisiin katsoa, että vahinko, johon Quenon vetoaa, ei koske yksinomaan korvausta vahingosta, jota aiheutuu suoraan pankkiedustussopimuksen lakkaamisesta ja tulevien ansioiden menettämisestä, vaan se vaatii korvausta myös välillisestä vahingosta, jonka muodostavat se, että on mahdotonta panna vakuutuksia koskeva edustussopimus täytäntöön, ja siihen liittyvät vahingot, jotka johtuvat siitä, että irtisanomisaikoja ei ole noudatettu.

43. On kuitenkin tärkeää täsmentää, että direktiivin 86/653 17 artiklan 2 kohdan c alakohdan nojalla nostettu kanne ei saa merkitä sitä, että kierretään oikeuskäytännössä vahvistettu päällekkäisyyksien kieltoa koskeva sääntö, koska muussa tapauksessa luotaisiin tilanne, jossa edustajalle myönnettäisiin ylisuuri taloudellinen hyvitys, mikä olisi tässä direktiivissä asetettujen tavoitteiden vastaista. Tällä kanteella katetun väitetyn vahingon on myös oltava muuta kuin vahinkoa, joka katetaan hyvityksellä. Jos hyväksyttäisiin se, että tässä säännöksessä tarkoitetuilla lisäkorvauksilla voitaisiin korvata myös tulevan palkkion menetys, jätettäisiin lisäksi direktiivissä 86/653 säädetty goodwill-hyvityksen enimmäismäärä huomiotta.

44. Kaiken kaikkiaan direktiivin 86/653 17 artiklan ei pitäisi olla esteenä sellaiselle kansalliselle lainsäädännölle, jossa säädetään edustussopimuksen lakkaamisen osalta siitä, että edustajalla on oikeus asiakaskuntahyvityksen, jonka määrä ei voi ylittää edustajan yhden vuoden palkkioiden määrää, lisäksi myös vahingonkorvauksesta, jolla katetaan todellisuudessa aiheutuneet vahingot, joita tämä hyvitys ei kata.

45. Kun on kyse siitä, voiko vahingonkorvaus ylittää direktiivin 17 artiklan 2 kohdan b alakohdassa vahvistetun enimmäismäärän, jos sitä suoritetaan päällekkäin asiakaskuntahyvityksen kanssa, on mielestäni melko selvää, että tässä säännöksessä vahvistettu enimmäismäärä koskee yksinomaan asiakaskuntahyvitystä eikä rajoita lisäkorvauksen määrää, koska sen kohde on erilainen kuin tämän hyvityksen. Koska tämä kanne koskee eri vahinkoa kuin asiakaskuntahyvityksen kattama vahinko, ei voida poissulkea sitä, että kauppaedustajan saamien summien kokonaismäärä voi ylittää tämän kynnyksen.

46. Kun otetaan nämä seikat huomioon, ehdotan siten, että ensimmäiseen kysymykseen vastataan, että direktiivin 86/653 17 artiklaa on tulkittava siten, että se ei ole esteenä kansalliselle lainsäädännölle, jonka mukaan kauppaedustajalla on edustussopimuksen lakkaamisen jälkeen oikeus asiakaskuntahyvitykseen, jonka määrä ei voi ylittää yhden vuoden palkkioiden määrää, sekä vahingonkorvaukseen, jos tämän hyvityksen määrä ei kata tosiasiallisesti aiheutunutta vahinkoa kokonaisuudessaan.

2. Toinen näkökohta (toinen ja kolmas kysymys): virhettä koskeva vaatimus ja tämän virheen luonnehdinta vahingonkorvauksen myöntämisen kannalta

47. Ennakkoratkaisua pyytävä tuomioistuin tiedustelee toisella kysymyksellään, edellytetäänkö direktiivin 86/653 17 artiklan 2 kohdan c alakohdan nojalla nostetun vahingonkorvauskanteen yhteydessä yhtäältä sitä, että osoitetaan päämiehen virhe, joka on syy-yhteydessä väitettyihin vahinkoihin, ja toisaalta sitä, että on aiheutunut muuta kuin kiinteämääräisellä asiakaskuntahyvityksellä korvattavaa vahinkoa.

48. Vastaus tähän kysymykseen on mielestäni melko ilmeinen. Kuten Quenon, Belgian ja Saksan hallitukset sekä komissio ovat korostaneet, tähän direktiiviin ei sisälly mitään täsmennystä, joka koskisi vastuujärjestelmää, jota sovellettaisiin kauppaedustajan direktiivin 86/653 17 artiklan 2 kohdan c alakohdan nojalla vireille panemien vahingonkorvauskanteiden yhteydessä.

49. Jäsenvaltiot voivat siis vapaasti määrittää tässä direktiivissä määritellyissä puitteissa edellytykset, joita sovelletaan korvauskanteeseen, kuten vaatimuksen, joka koskee virhettä, virheen törkeyttä tai sen puuttumista sekä korvattavan vahingon laajuutta, tämän rajoittamatta vastaavuus- ja tehokkuusperiaatteiden noudattamista.

50. Kuten edellä mainitsin, vahingon, johon tällä perusteella vedotaan, on sitä vastoin oltava muuta kuin vahinkoa, jota aiheutuu suoraan edustussopimuksen purkamisesta ja jonka asiakaskuntahyvitys jo kattaa, sillä muuten jätettäisiin huomiotta se, että direktiivissä säädettyjä kahta vaihtoehtoa ei voida soveltaa päällekkäin.

51. Ennakkoratkaisua pyytävä tuomioistuin tiedustelee kolmannella kysymyksellään sen virheen laatua ja merkitystä, joita edellytetään direktiivin 86/653 17 artiklan 2 kohdan c alakohdan nojalla nostetun vahingonkorvauskanteen yhteydessä.

52. Kun otetaan huomioon toiseen kysymykseen annettu vastaus, kolmanteen kysymykseen ei ole tarpeen vastata.

IV **Ratkaisuehdotus**

53. Edellä esitetyn perusteella ehdotan, että unionin tuomioistuin vastaa Cour d'appel de Bruxellesin ennakkoratkaisukysymyksiin seuraavasti:

Jäsenvaltioiden itsenäisiä kauppaedustajia koskevan lainsäädännön yhteensovittamisesta 18.12.1986 annetun neuvoston direktiivin 86/653/ETY 17 artikla ei ole esteenä kansalliselle lainsäädännölle, jonka mukaan kauppaedustajalla on sopimuksen lakkaamisen jälkeen oikeus asiakaskuntahyvitykseen, jonka määrä ei voi ylittää yhden vuoden palkkioiden määrää, sekä vahingonkorvaukseen, jos tämän hyvityksen määrä ei kata tosiasiallisesti aiheutunutta vahinkoa kokonaisuudessaan.

Direktiivin 86/653 17 artiklan 2 kohdan c alakohtaa on tulkittava siten, että siinä edellytetään asiakaskuntahyvitystä täydentävän vahingonkorvauksen myöntämiseksi sitä, että on aiheutunut muuta kuin tällä hyvityksellä korvattavaa vahinkoa, mutta ei päämiehen tekemää sopimusrikkomusta tai sopimukseen perustumatonta vahinkoa aiheuttavaa virhettä, joka on syy-yhteydessä vaadittuun vahingonkorvaukseen.